

احتساب سهم زنان در تولید کشور

مهرانگیز چنگیزی آشتیانی

(کارشناس و محقق آمار)

مقدمه

مطالعه روند تاریخی توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها روشنگر آن است که در فرایند توسعه کشورهای عقب مانده‌اند که تعادل مناسب و مطلوب مشارکت زن و مرد در آنها فراهم نشده و فرصت برابر و منصفانه بروز خلاقیت برای ایشان وجود ندارد. تحلیل آمار و ارقام مربوط به زمینه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها نشان می‌دهد در جوامعی که زنان نقش مؤثری در فرایند توسعه ندارند و به‌نحو مطلوب در فعالیتهای اقتصادی به‌کار گرفته نمی‌شوند، بازدهی مردان نیز کمتر از جوامعی است که مرد و زن دوشادوش یکدیگر از فرصتهای برابر اشتغال برخوردارند.

امروزه این اعتقاد وجود دارد که جامعه بیش از آنکه متأثر از خلیقات مردان و شرایط محیطی باشد از شخصیت و آموزشهای زنان تأثیر می‌گیرد و از این رو در فرایند توسعه اقتصادی و اجتماعی

اثرگذاری زنان به مراتب بیش از مردان است و کشورهای به توسعه دست یافته‌اند که این واقعیت انکارناپذیر را درک کرده و این باور در آنها به وجود آمده باشد که برای نیل به توسعه اقتصادی باید نیروهای خلاق و اثرگذار زنان را به کار گرفت.

بررسی ساختار اشتغال زنان در کشورهای مختلف نشان می‌دهد که رابطه مستقیمی بین کاهش رشد جمعیت و افزایش نرخ اشتغال زنان وجود دارد. به بیان دیگر در کشورهایی که نرخ اشتغال زنان پایین است رشد جمعیت بالاتر و توسعه اقتصادی کندتر است. در این کشورها بار تکفل بالا و سرمایه از کمیاب‌ترین منابع است. شرکت زنان در فعالیتهای اقتصادی می‌تواند نیاز به تکنولوژی سرمایه بر را که معمولاً وارداتی و ارزطلب است کاهش دهد.

کشور ما در حال حاضر با دو مسأله مهم توسعه اقتصادی و رشد بالای جمعیت روبه‌روست. طبق سرشماری سال ۱۳۷۰ در ایران تنها ۶/۶ درصد زنان به کار اشتغال دارند و متأسفانه همکاری آنان در امر توسعه در سالهای اخیر روندی رو به کاهش یافته است، که این موضوع بخصوص در زمینه افزایش جمعیت و کاهش رشد اقتصادی بی‌تأثیر نبوده است. طبق ارقام موجود نرخ اشتغال زنان در سال ۱۳۷۰ حتی در مقایسه با سال ۱۳۳۵ و ۳۵ سال پیش از آن کاهش داشته است. به منظور بررسی تأثیر اشتغال زنان در افزایش تولید کشور با این فرض که اگر زنان خانه‌دار نیز همانند زنان شاغل در رشته‌های مختلف اقتصادی فعالیت می‌کردند حجم تولید کشور چه مقدار افزایش می‌یافت و با در نظر گرفتن فرضیهایی اقدام به انجام محاسباتی شده است، که چگونگی انجام این محاسبات و نتایج آن در این مقاله ارائه می‌شود.

طرح موضوع

موضوع چگونگی احتساب^(۱) سهم زنان در تولید از مسائل مورد بحث محافل اجتماعی و اقتصادی جهان طی دو دهه اخیر بوده است. در نظام رایج فعلی حسابهای ملی فقط ارزش کار آن تعداد از زنان که اشتغال آشکار دارند و در مقابل خدمتی که معمولاً در خارج از منزل انجام می‌دهند، مزد و حقوق نقدی یا جنسی

دریافت می‌دارند در تولید محاسبه می‌شود، و کار زنان در منزل و وظایف خانه‌داری که خود نوعی تولید خدمت است در محاسبه تولید کشور جایی ندارد، هرچند در محافل علمی جهان برای محاسبه تولید کار زنان در منزل بحثهای فراوانی در جریان است. محاسبه نشدن خدمات زنان در منزل (زنان خانه‌دار) بدان مفهوم نیست که این خدمات، تولیدی نبوده و کمکی به بالا بردن ارقام تولید و یا بازده اقتصادی نمی‌کند زیرا:

اولاً، بسیاری از خدمات زنان نظیر نگهداری از فرزندان، نظافت منزل و طبخ غذا که برای آنها بازار وجود دارد قابل احتساب در تولید است، چنانچه برای انجام همین خدمات وجهی پرداخت شود، در تولید محاسبه می‌گردد.

ثانیاً، خدمات زنان خانه‌دار در زمینه تربیت و نگاهداری فرزندان و انجام امور خانه موجب آرامش هرچه بیشتر خانواده و تربیت صحیح فرزندان شده و به طور غیرمستقیم کارایی تولید سایر اعضای خانواده را در خارج از منزل بالا می‌برد و به افزایش حجم تولید کمک می‌کند.

هدف این مطالعه آن است که اگر زنان خانه‌دار نیز شاغل فرض شوند چه تغییری در حجم تولید کشور رخ خواهد داد. با قبول فرضهایی نسبت به محاسبه تولید ناخالص داخلی کشور براساس اطلاعات حسابهای ملی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران از سال ۱۳۶۶ الی ۱۳۷۰ به تفکیک مرد و زن و به قیمت جاری و ثابت اقدام شده است.

برآورد جمعیت و جمعیت شاغل

برای برآورد سهم تولید زنان در سالهای ۱۳۶۶ تا ۱۳۷۰ در مرحله اول لازم بود جمعیت به تفکیک مرد و زن برای سالهای مزبور محاسبه شود. برای انجام این محاسبه رشد جمعیت کشور در فاصله سالهای ۱۳۶۵ الی ۱۳۷۰ پایه این محاسبه قرار گرفت و جمعیت به تفکیک مرد و زن محاسبه شد. نتیجه این محاسبات در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - ویژه‌نامه نقش زنان در کشاورزی

جدول ۱ - برآورد جمعیت کل کشور به تفکیک جنس در سال ۱۳۶۶ - ۷۰ (واحد ۱۰۰۰ نفر)

سال	مرد و زن	مرد	زن
۱۳۶۶	۵۰۶۳۰	۲۵۹۲۷	۲۴۷۰۴
۱۳۶۷	۵۱۸۴۴	۲۶۵۸۹	۲۵۲۵۵
۱۳۶۸	۵۳۰۸۸	۲۷۲۶۸	۲۵۸۱۹
۱۳۶۹	۵۴۳۶۱	۲۷۹۶۵	۲۶۳۹۶
*۱۳۷۰	۵۵۶۶۵	۲۸۶۷۹	۲۶۹۸۵

* رقم سال ۱۳۷۰ در این جدول و سایر جداول مربوط به طرح آمارگیری جاری جمعیت سال ۱۳۷۰ است.

در مرحله دوم، جمعیت در سن کار (۱۰ ساله بیشتر) به تفکیک مرد و زن مورد نیاز بود. برای تأمین این نیاز بر مبنای رشد جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر کشور در فاصله سالهای ۱۳۶۵ الی ۱۳۷۰، جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر به تفکیک مرد و زن برآورد شد که نتیجه در جدول شماره ۲ آمده است.

جدول ۲ - برآورد جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر کشور به تفکیک جنس در سالهای ۱۳۶۶ - ۱۳۷۰ (واحد ۱۰۰۰ نفر)

سال	مرد و زن	مرد	زن
۱۳۶۶	۳۳۹۳۱	۱۷۴۱۶	۱۶۵۱۵
۱۳۶۷	۳۵۰۲۲	۱۸۰۱۰	۱۷۰۱۲
۱۳۶۸	۳۶۱۴۹	۱۸۶۲۵	۱۷۵۲۴
۱۳۶۹	۳۷۳۱۲	۱۹۲۶۰	۱۸۰۵۱
۱۳۷۰	۳۸۵۴۰	۱۹۹۳۸	۱۸۶۰۳

در مرحله سوم، برای برآورد تولید جداگانه مرد و زن، دستیابی به جمعیت شاغل ضرورت داشت. جمعیت شاغل نیز همانند جمعیت در سن کار براساس رشد جمعیت شاغل بین سرشماری ۱۳۶۵ و آمارگیری جاری جمعیت ۱۳۷۰ برآورد شد. جدول شماره ۳ نشاندهنده نتایج این برآورد است.

جدول ۳ - برآورد جمعیت شاغل ده ساله و بیشتر به تفکیک جنس در سالهای ۱۳۶۶ - ۱۳۷۰ (واحد ۱۰۰۰ نفر)

سال	مرد و زن	مرد	زن
۱۳۶۶	۱۱۳۸۹	۱۰۳۶۷	۱۰۲۲
۱۳۶۷	۱۱۷۹۰	۱۰۷۲۰	۱۰۷۰
۱۳۶۸	۱۲۲۰۶	۱۱۰۸۵	۱۱۲۱
۱۳۶۹	۱۲۶۳۶	۱۱۴۶۲	۱۱۷۴
۱۳۷۰	۱۳۰۸۲	۱۱۸۵۲	۱۲۳۰

در مرحله بعد تعداد زنان خانه‌دار برای محاسبه تولید (سناریوی دوم) در سالهای ۱۳۶۶ تا ۱۳۷۰ مورد نیاز بود. برای برآورد این ارقام نیز از رشد سالانه جمعیت زنان خانه‌دار استفاده شد. جدول شماره ۴، برآورد زنان و مردانی را که فعالیت خود را خانه‌داری اعلام کرده‌اند نشان می‌دهد.

در مرحله پنجم - برآورد جمعیت شاغل برحسب گروه‌های عمده فعالیت‌های اقتصادی (طبقه بندی مورد استفاده در حسابهای ملی) مورد نیاز بود. با توجه به اختلاف متوسط بازده تولید بین شاغلان محاسبه این جمعیت لازم می‌نمود. برای توزیع جمعیت شاغل به تفکیک جنس از توزیع جنسی شاغلان در سرشماری سال ۱۳۶۵ استفاده شد، و چنین فرض شد که توزیع شاغلان در فاصله سالهای ۱۳۶۶ تا ۱۳۷۰ ثابت بوده است. هرچند این فرض نمی‌تواند از دقت لازم برخوردار باشد ولی چون اطلاع دیگری

جدول ۴ - برآورد جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر خانه‌دار کشور برحسب جنس در سالهای ۱۳۶۶ - ۱۳۷۰

سال	مرد و زن	مرد	زن
۱۳۶۶	۱۱۳۴۵	۱۶۹	۱۱۱۷۶
۱۳۶۷	۱۱۵۲۵	۱۸۰	۱۱۳۴۵
۱۳۶۸	۱۱۷۰۷	۱۹۱	۱۱۵۱۶
۱۳۶۹	۱۱۸۹۲	۲۰۳	۱۱۶۸۹
۱۳۷۰	۱۲۰۸۱	۲۱۶	۱۱۸۶۵

دراختیار نبود به ناچار الگوی اشتغال سال ۱۳۶۵ برای سالهای بعدی نیز پذیرفته شد. در جدول شماره ۵ توزیع جمعیت شاغل برحسب گروههای عمده فعالیت به تفکیک مرد و زن براساس الگوی محاسباتی فوق آمده است.

در مرحله ششم، برای احتساب تولید زنان خانه‌دار در گروههای عمده فعالیت اقتصادی توزیع زنان خانه‌دار برحسب گروههای مذکور برآورد شد. این برآورد، براساس این فرض صورت گرفت که الگوی زنان خانه‌دار در فعالیتهای اقتصادی نیز همانند الگوی زنان شاغل خواهد بود.

برآورد سهم زنان در تولید

برای برآورد سهم زنان در تولید کشور، دو سناریوی زیر در نظر گرفته شده است:

- در سناریوی اول تولید بخشهای مختلف به نسبت شاغلان مرد و زن در گروههای عمده فعالیت به قیمت ثابت^(۱) و جاری تفکیک گردید. در این تفکیک ارزش تولید ارائه شده توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مبنای محاسبه قرار گرفت.

- در سناریوی دوم که برای اولین بار در این گونه محاسبات مطرح می‌شود محاسبات با این فرض صورت گرفت که تولید هر زن خانه‌دار معادل زن شاغل در همان بخش اقتصادی است و بدین ترتیب تولید زنان خانه‌دار در بخشهای مختلف برآورد شد. برای نشان دادن حجم کل تولید زنان شاغل و زنان شاغل احتسابی (زنان خانه‌دار) ارقام دو برآورد با هم جمع و نتیجه به قیمت جاری و ثابت محاسبه گردید. برای رسیدن به کل تولید کشور ارقام مربوط به تولید مردان و زنان با هم جمع شد و نتیجه به قیمت جاری و ثابت به دست آمد که نتیجه محاسبه‌ها در جدولهای شماره ۵ و ۶ ارائه شده است^(۳). نتایج محاسبات انجام شده برای برآورد تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت و جاری و به تفکیک مرد و زن برای سالهای ۱۳۶۶ تا ۱۳۷۰ در جدول شماره ۶ درج شده است.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - ویژه نامه نقش زنان در کشاورزی

جدول ۵ - تولید ناخالص داخلی مردان و زنان (شامل رخانه‌دار) بر حسب گروه‌های عمده فعالیت به قیمت ثابت

(بیلیارد ریال)

گروه‌های عمده فعالیت	۱۳۶۶		۱۳۶۷		۱۳۶۸		۱۳۶۹		۱۳۷۰	
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن
کشاورزی، دامپروری... استخراج معادن سخت آب و برق و گاز ساخت‌وسه صنعت‌های غیر معدنی، هدایای	۲۵۵۲/۳	۲۲۰۲/۰	۲۳۵۲/۴	۲۹۸۰/۳	۲۳۱۷/۹	۲۵۱۵/۰	۲۷۱۲/۹	۲۷۷/۶	۲۸۵۰/۲	۵۷۱۲/۷
	۱۷۸۲/۳	۱۵۱۲/۱	۱۶۲۸/۸	۱۹۲۷/۰	۱۷۵۳/۷	۱۷۵۳/۷	۲۰۹۳/۷	۲۶۷/۱	۲۶۸/۳	۲۶۸/۳
	۳۳۹/۱	۱۰۳۰/۲	۲۳۷/۶	۳۷۰۱/۰	۲۰۳۸/۶	۱۳۶/۳	۱۵۶۲/۵	۳۰۶۶/۳	۱۸۶۵/۳	۵۶۶۵/۳
	۳۳۹/۲	۱۹۰/۶	۵۳/۵	۲۰/۶	۵۳/۵	۲۰/۱/۳	۲۳۰/۳	۷۰/۱	۳۹۷/۶	۳۹۷/۶
	۶۰۱/۹	۵۶۹/۳	۳۷۰/۵	۳۰/۶	۲۲۲/۵	۲۲۲/۵	۳۳۳/۶	۳۹/۳	۵۱۴/۲	۷۷۲/۹
	۳۵۰/۳	۲۰۷۰/۷	۳۳۷/۶	۱۱۹۱/۷	۲۲۹/۹	۱۰۵۰/۳	۱۳۳۵/۶	۲۱۹/۳	۱۲۶۰/۳	۱۲۲۲/۹
	۷۳۱/۵	۶۳۵/۳	۹۷/۵	۶۸۸/۸	۵۹۱/۳	۶۳۵/۶	۹۰۹/۷	۱۳۳/۹	۹۵۵/۶	۸۷۷/۷
	۱۷۹۱/۸	۱۳۵۶/۱	۱۵۳۵/۷	۶۵۳۳/۱	۱۱۵۰/۰	۱۱۸۰/۶	۱۳۶۸/۱	۱۶۶۷/۳	۱۳۳۸/۱	۱۳۱۸/۸
	۳۳۹۰/۸	۱۱۶۴/۹	۷۳۳۷/۸	۱۰۰۳/۶	۱۳۳۳/۲	۱۶۹۵/۸	۲۸۳۸/۱	۱۸۲۷/۷	۱۸۳۲/۷	۱۸۳۲/۷
خدمات عمومی و اجتماعی و شخص	۱۹۷۷/۲	۱۰۶۱۷/۲	۹۱۶۰/۰	۱۸۲۸۶/۳	۹۶۲۸/۶	۱۸۱۳۳/۶	۱۰۰۳۷/۷	۱۱۲۱۵/۵	۲۳۸۶/۰	۱۱۲۱۷/۲
جمع	۳۳۹۰/۸	۱۰۶۱۷/۲	۹۱۶۰/۰	۱۸۲۸۶/۳	۹۶۲۸/۶	۱۸۱۳۳/۶	۱۰۰۳۷/۷	۱۱۲۱۵/۵	۲۳۸۶/۰	۱۱۲۱۷/۲
	۱۵۱۳/۳	۱۰۳۰/۹	۱۸۳۲/۷	۱۰۰۸/۳	۱۵۹۵/۸	۹۳۱/۹	۲۸۳۸/۱	۱۸۲۷/۷	۱۸۳۲/۷	۱۸۳۲/۷
	۱۲۹/۹	۸۷۷/۷	۹۵۵/۶	۱۳۳/۹	۷۸۳/۸	۷۸۳/۸	۱۳۳/۹	۱۳۳/۹	۹۵۵/۶	۸۷۷/۷
	۱۰۶۱۷/۲	۱۰۶۱۷/۲	۱۰۶۱۷/۲	۱۰۶۱۷/۲	۱۰۶۱۷/۲	۱۰۶۱۷/۲	۱۰۶۱۷/۲	۱۰۶۱۷/۲	۱۰۶۱۷/۲	۱۰۶۱۷/۲

براساس ارقام جدول فوق نسبت تولید مردان شاغل طی سالهای فوق به قیمت جاری و ثابت نسبت به کل تولید تغییر محسوسی ندارد و از ۹۲/۴ تا ۹۳/۷ درصد کل تولید (طبق الگوی رایج محاسبات) را در بر می‌گیرد و سهم زنان تنها ۷/۳ تا ۷/۶ درصد کل تولید را تشکیل می‌دهد. با احتساب سهم زنان خانه‌دار و منظور کردن آن در محاسبات، ساختار تولید کاملاً دگرگون می‌شود و سهم زنان بشدت افزایش می‌یابد و به ۴۶/۷ تا ۴۸/۲ درصد تولید می‌رسد.

هرچند نتیجه محاسبات نشان می‌دهد که در همه سالهای موردنظر سهم تولید مردان نسبت به زنان بیشتر است که عمده‌ترین دلیل، نابرابری دریافتی مردان و زنان در فعالیتهای مشابه از یک طرف و تعداد بیشتر مطلق مردان نسبت به زنان از طرف دیگر است، اما به احتساب فعالیت زنان خانه‌دار، تولید ناخالص داخلی کشور در تمام سالهای مورد محاسبه به قیمت ثابت و جاری حدود ۷۰ درصد افزایش می‌یابد. به عبارت دیگر با ورود زنان به بازار اشتغال بر سطح رفاه مادی خانواده‌ها به‌طور مستقیم ۷۰ درصد اضافه می‌شود. با ورود زنان به بازار کار نه تنها بردرآمد خانواده‌ها به‌طور مستقیم و غیرمستقیم افزوده می‌گردد بلکه از نرخ رشد جمعیت فعلی کشور کاسته شده و بسیاری از هزینه‌های مربوط به تأمین نیازهای جمعیت فزاینده کشور کاهش پیدا می‌کند و کارآیی اقتصادی کشور افزایش می‌یابد.

جدول ۷ - تولید ناخالص داخلی بر حسب جنس و به تفکیک شاغلان و خانهداران در سالهای ۱۳۷۰ - ۱۳۶۶ به قیمت جاری و ثابت (میلیارد ریال)

سال	۱۳۷۰		۱۳۶۹		۱۳۶۸		۱۳۶۷		۱۳۶۶		شرح
	ثابت	جاری	ثابت	جاری	ثابت	جاری	ثابت	جاری	ثابت	جاری	
۱۳۱۸-۱/۸	۳۷۱۵۷/۳	۱۲۱۳۳/۶	۳۶۰۳۱/۶	۱۰۸۵۵/۵	۲۷۱۷۶/۶	۱۰۳۱۰/۳	۲۱۸۸۰/۵	۱۱۳۸۳/۲	۲۰۶۳۳/۶	تولید ناخالص داخلی شاغلان:	
۱۳۱۷۷/۲	۳۳۵۶/۳	۱۱۲۱۵/۵	۳۳۳۹۱/۸	۱۰۰۰۷/۷	۲۵۱۸۰/۲	۹۶۲۸/۶	۲۰۱۶۷/۹	۱۰۶۱۷/۲	۱۸۲۵۰/۰	مرد و زن	
۱۰۰۳/۶	۳۵۵/۱	۹۰۸/۱	۲۶۳۹/۹	۸۰۷/۸	۱۹۹۶/۳	۷۶۱/۷	۱۶۳۳/۶	۷۶۶/۲	۱۳۰۸/۶	مرد	
۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	زن	
۹۲/۳۹	۹۲/۳۹	۹۲/۵۱	۹۲/۳۷	۹۲/۵۵	۹۲/۶۵	۹۲/۶۸	۹۲/۵۹	۹۲/۷۷	۹۳/۱۷	نسبت تولید ناخالص شاغلان:	
۷/۶۱	۷/۶۲	۷/۲۹	۷/۳۳	۷/۲۵	۷/۲۵	۷/۳۳	۷/۳۱	۶/۳۳	۶/۸۳	مرد و زن	
۲۳۸۶/۰	۸۱۸۷/۶	۲۱۱۶/۱	۶۳۳۸/۶	۱۹۱۳۳/۶	۳۸۶۹/۳	۱۸۳۸/۳	۳۹۰۹۳/۸	۱۸۸۷/۲	۳۶۰۳۳/۲	تولید ناخالص داخلی شاغلان و خانهداران:	
۱۳۱۷۷/۲	۳۳۵۶/۳	۱۱۲۱۵/۵	۳۳۳۹۱/۸	۱۰۰۰۷/۷	۲۵۱۸۰/۲	۹۶۲۸/۶	۲۰۱۶۷/۹	۱۰۶۱۷/۲	۱۸۲۵۰/۰	مرد و زن	
۱۰۶۹۰/۸	۲۸۷۵/۴	۹۹۵/۶	۷۸۹۶/۸	۹۱۵/۹	۲۵۵۱/۱	۸۸۳/۸	۱۸۸۶/۵	۹۱۶/۰	۱۶۸۱/۲	مرد	
۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	زن	
۵۳/۲۵	۵۳/۲۳	۵۲/۱۹	۵۳/۵۸	۵۲/۲۳	۵۲/۸۰	۵۲/۱۹	۵۱/۸۳	۵۳/۶۸	۵۳/۳۳	نسبت تولید ناخالص داخلی شاغلان و خانهداران:	
۵۸/۶۶	۴۶/۸۸	۳۷/۰۱	۴۶/۴۲	۳۷/۵۷	۳۷/۲۰	۳۷/۸۱	۳۸/۱۶	۴۶/۳۳	۴۶/۶۶	مرد و زن	
										مرد	
										زن	

پانوشت

- ۱) احتساب ترجمه لغت انگلیسی **imputation** است و در حسابداری ملی در مواردی به کار می‌رود که معیاری برای برآورد ارزش پول مطلق در دست نباشد.
- ۲) در محاسبه ارزش تولید به قیمت ثابت سال ۱۳۶۱ به عنوان سال پایه در نظر گرفته شده است.
- ۳) به خاطر طولانی بودن محاسبات فقط نتیجه نهایی در این مقاله ارائه شده است.

شپوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی